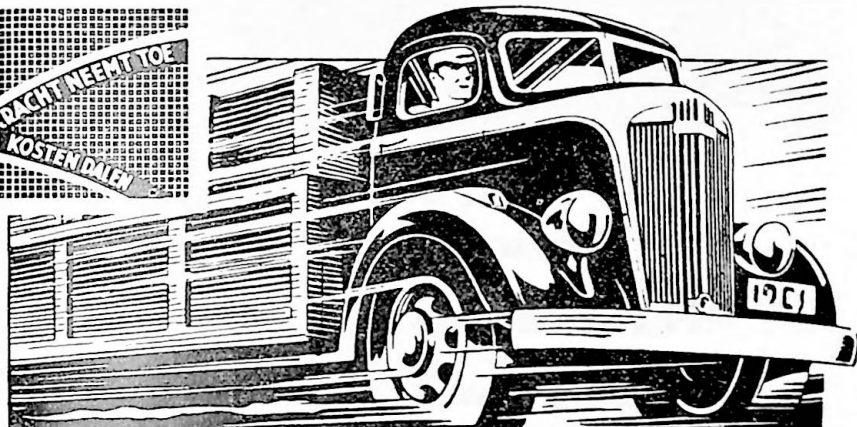

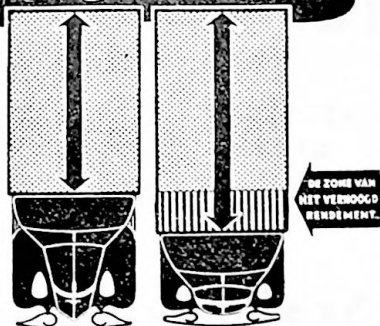
Opnieuw NEEMT CHEVROLET DE LEIDING MET EEN UITGEBREID PROGRAMMA:

- a) 5 nieuwe chassis met naar voren geplaatst stuur
- b) 4 nieuwe chassis met Diesel motor
- c) Een serie van 20 verschillende modellen

WOORTAAN KUNT U OOK VAN DE CHEVROLET-BEDRIJFSZUINIGHEID
GENIETEN VOOR ZWAAR VERVOER TOT **14 TON** (totaal treingewicht)

De "zone van het
verhoogd rendement"

19 tot 23 o/o

MEER LAADOPPERVLAK

Zonder dat de totale chassis-lengte werd vergroot, wint U met de nieuwe Chevrolet-chassis, met naar voren geplaatst stuur en 3,30 m., 3,95 m. en 4,68 m. wielbasis, respectievelijk 19 %, 23 % en 21 % totaal laadoppervlak. Daardoor... **MEER RENDEMENT.** Bovendien door lager dood gewicht zuiniger verbruik. Nogmaals... **MEER RENDEMENT.** Uw plaatselijke Chevrolet-dealer zal U graag door een demonstratie overtuigen.

11 modellen met gewoon stuur
5 modellen met naar
voren geplaatst stuur
4 modellen met Diesel motor
20 Chevrolet modellen

...waaronder U zeker het
chassis zult vinden, dat nauw-
keurig aan de eischen van
Uw bedrijf voldoet.

*Chevrolet behartigt
Uw belangen!*

Gereserveerd voor
N.V. Hazemeyer's Fabriek
van Signaalapparaten.

„TRADO IV”

tractor voor infanteriegeschut en lichte aanhangwagens, met vier aangedreven achterwielen, tevens bijzonder geschikt als commandowagen.

Totaalgewicht 1535 KG., inclusief geheel stalen carrosserie. Snelheid varieert van 4 tot 90 KM. per uur. De wagen kan voorzien worden van:

„CELLASTIC”

kogelvrije banden, waarvoor wij de alleenverkoop hebben verworven.

NEDERLANDSCH FABRIKAAT.

Van Doorne's Aanhangwagenfabriek N.V.

EINDHOVEN - - TELEFOON 5544 (4 lijnen)

SPECIALITEIT IN VOERTUIGEN VOOR MILITAIRE DOELEINDEN

KOOLHOVEN - FK 49

SPECIAAL VOOR:

LUCHT-KARTOGRAPHIE

IN GEBRUIK BIJ:
DE LUCHTVAART-AFDEELING

IN AANBOUW VOOR:
DE TURKSCH E REGEERING

N.V. KOOLHOVEN-VLIEGTUIGEN

VLIEGVELD „WAALHAVEN“ - Tel. 50550 - ROTTERDAM

Bijeenkomst van 3 December 1937 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Zijne Excellentie Luitenant-Generaal b.d. C. A. Prins.

Aanwezig: Het Eere-lid Zijne Excellentie Luitenant-Generaal b.d. T. F. J. Muller Massis, Lid van den Raad van State.

Mijne Heeren! Ik open de vergadering en heet U allen welkom, in het bijzonder ons Eere-lid Luitenant-Generaal Muller Massis, wiens aanwezigheid wij op hoogen prijs stellen.

Alvorens verder te gaan zij het mij vergund uiting te geven aan ons aller medeleven met de zorgen die over ons Koninklijk Gezin zijn gekomen door het ernstige ongeval dat Z.K.H. Prins Bernhard is overkomen. (Alle leden staan op). Gelukkig luiden de berichten thans gunstiger, en ik moge den wensch uitspreken dat Z.K.H. spoedig geheel hersteld moge zijn.

Ik stel U voor een telegram aan Z.K.H. den Prins te zenden, luidende als volgt: „*Vereeniging Krijgswetenschap in vergadering bijeen, spreekt de beste wenschen uit voor een spoedig en algeheel herstel van Uwe Koninklijke Hoogheid.*” (Applaus). ¹⁾

In de pauze zullen bestuursverkiezingen moeten plaats hebben met het oog op het periodiek aftreden van de heeren Feuilletau de Bruyn, Van Alphen en Boots, welke heeren herkiesbaar zijn, terwijl tevens in twee vacatures moet voorzien worden, door het vertrek naar elders van de heeren Stöve en Dijkhoorn.

Ik betuig dezen beiden heeren den dank der Vereeniging voor het vele goede werk, dat zij in hunne bestuursfunctie

¹⁾ Voor het antwoord van Z.K.H. den Prins der Nederlanden wordt verwezen naar het einde van de aflevering.

verricht hebben. Het Bestuur zal hunne steeds heldere adviezen slechts zeer noode missen.

Mag ik de heeren Dommers en Puffius uitnoodigen, met den Secretaris het stembureau te willen vormen.

M.H. Door achteruitgang van het ledental, maar vooral ook door een soms zeer onregelmatige betaling van de contributie, zijn wij in onze afrekening met den drukker nogal belangrijk achter geraakt. Om dit tekort in te halen, heeft ons Bestuur besloten over de jaren 1937, '38 en '39 slechts twee Wetenschappelijke Jaarberichten te doen uitkomen, n.l. een over 1937 en eerste helft 1938, hetwelk dus in het najaar 1938 zal uitkomen en een over de tweede helft 1938 en 1939. Het deed het Bestuur leed tot dezen maatregel te moeten overgaan. Gelukkig is thans het ledental weer stijgende en is de hoop gerechtvaardigd, dat door de aanstaande legeruitbreiding nog meer leden zullen toetreden.

De rekening en verantwoording van den Penningmeester is nagezien door een commissie, bestaande uit den Majoor der Jagers Van Hilten, den Reserve-Majoor der Jagers Kruls en den Kapitein van den Generalen Staf Pape.

Deze Commissie heeft in haar rapport aan het Bestuur bericht, de boeken en bescheiden te hebben nagezien en accoord bevonden, en voorgesteld den secretaris-penningmeester dank te zeggen voor zijn zorgvuldigen arbeid en hem te déchargeeren voor het door hem gevoerde beheer.

Ik stel U mitsdien voor den Res.-Luitenant-Kolonel Boots zeer dank te zeggen voor zijn uitnemend beheer van de finantiën der Vereeniging en hem décharge te verleenen. (Applaus).

Voorts dank ik de Heeren die de rekening hebben nagezien.

Ik geef thans het woord aan den Kapitein van den Generalen Staf, P. L. van Boven, Leeraar aan de Hoogere Krijgsschool, voor het houden van zijne voordracht over: *De strijd in de „Marais de St. Gond” (September 1914).*¹⁾

¹⁾ Bij deze voordracht behooren geen stellingen.

DE STRIJD VAN HET 9^e FRANSCH LEGER
 NABIJ DE MOERASSEN VAN SAINT-GOND
 TIJDENS DEN MARNESLAG IN SEPT. 1914.

Kapitein Gen. Staf P. L. van Boven.

Mijnheer de Voorzitter, Excellentie, Mijne Heeren.

Toen het Bestuur van onze Vereeniging mij uitnoodigde een voordracht te willen houden over „den strijd van het 9^e Fransche leger nabij de moerasen van Saint-Gond in September 1914“, heb ik gaarne aan deze uitnoodiging gevolg gegeven.

Ik beschouw het als een voorrecht over dit onderwerp te mogen spreken, aangezien het ongetwijfeld een der belangrijkste episodes uit den bekenden Marneslag vormt.

De wijze waarop het 9^e Leger aldaar van 5—10 September onder wel zeer ongunstige omstandigheden tegen een overmacht heeft stand gehouden, dwingt bewondering af. Zulks spreekt nog des te meer als we bedenken, dat bedoeld leger in allerijl was gevormd en de noodige samenhang nog verre was te zoeken. Het bereikte resultaat is dan ook in zeer belangrijke mate te danken aan den *wil* van den Commandant, Generaal Foch, die op juiste wijze het *moreel* van zijn uitgeputte troepen heeft weten te sterken.

Aangezien het bespreken van een krijgsgeschiedkundige periode in een vergadering van eenige grootte altijd moeilijkheden biedt, omdat het gesproken woord den luisteraar slechts een onvolkomen beeld kan geven, heb ik gemeend mijn voordracht met eenige lichtbeelden te moeten toelichten.

Voorts heeft de Eerste-Luitenant Warringa zich bereid verklaard behulpzaam te willen zijn bij de aanwijzing op de schetsen.

Ik betuig hem hiervoor reeds thans mijn hartelijken dank.

I. Algemeene toestand aan den vooravond van den Marneslag.

1. *Het aanvalsplan van Generaal Joffre* (zie schets 1).

Ter inleiding van mijn eigenlijk onderwerp moge eerst een kort overzicht volgen van den algemeenen toestand aan den vooravond van den Marneslag.

In de tweede helft van Augustus was het Fransche offensief volgens het ontworpen operatieplan mislukt. De Opperbevelhebber, Generaal Joffre, zag zich genoodzaakt zijn legers terug te doen gaan met Verdun als spil, ten einde aan de dreigende omvatting van den W. vleugel te ontkomen. Er moest eerst tijd en ruimte worden gevonden om, na hergroepeerings en versterking, het offensief te kunnen hernemen.

26 Augustus werd het 6e Leger (Generaal Manoury) gevormd, dat N. of N.O. van Amiens zou moeten optreden.

29 Augustus werd, om een gat tusschen het 4e en 5e Leger te vullen, een nieuw legerdetachement gevormd, onder commando van Generaal Foch. Dit detachement werd op 4 September zelfstandig en omgedoopt in 9e Leger.

De instructie van Generaal Joffre van 1 September voorzag den terugtocht tot de lijn: Bray—Nogent sur Seine—Arcis sur Aube—Vitry le François—Bar-le-Duc.

2 September werd zelfs een verdere terugtocht van het centrum overwogen (3 en 4 leger, alsmede legerdetachement Foch).

Toen echter gedurende de eerste dagen van September uit verschillende verkenningsberichten de zekerheid werd verkregen, dat het I D. Leger met zijn gros in Z.O. richting was afgebogen en Parijs liet liggen, was de toestand plotseling aanzienlijk gewijzigd. Dit komt zeer duidelijk tot uiting in den brief van Generaal Joffre van 5 September, waarin hij de Regeering op de hoogte stelt van zijn plannen. „La situation stratégique est excellente et nous

ne pouvons compter sur des conditions meilleures pour notre offensive. C' est pourquoi j'ai décidé de passer à l'attaque...".

Dit aanvalsplan was tusschen 2 en 4 September gerijpt en werd vastgelegd in de „Ordre Général No 6" van 4 September, 22.00.

Het beoogde van de ongunstige positie van het 1e D. Leger gebruik te maken om daarop de krachten van den geëllieerden W. vleugel te concentreeren.

Daartoe zouden: het 6e Leger in de richting Château—Thierry, het Engelsche leger en het 5e Leger in de richting Montmirail aanvallen.

In het gat van 15 km tusschen het Engelsche en het 5e Leger zou het Cav. Korps Conneau optreden.

Het 9e Leger moest den rechtervleugel van het 5e Leger dekken en in elk geval een vijandelijk opdringen door de moerassen van Saint-Gond beletten.

Het 4e Leger moest onder alle omstandigheden stand houden en, indien mogelijk, aansluiten bij de voorwaartsche beweging van het 3e Leger, dat onder dekking naar het N. en N.O., in N.W. richting zou oprukken .

Op 5 September moesten alle voorbereidingen worden getroffen, teneinde den volgenden dag den aanval te kunnen inzetten.

En aan den vooravond van den grooten slag geeft Generaal Joffre zijn bekenden dagorder uit, die uit een *moreel* oogpunt zoo bijzonder is en vooral voor den Franschen soldaat zoo pakkend, dat ik deze onvertaald meen te moeten weergeven.

„Au moment où s'engage une bataille, dont dépend le salut du pays, il importe de rappeler à tous, que le moment n'est plus de regarder en arrière. Tous les efforts doivent être employés à attaquer et à refouler l'ennemi. Toute troupe qui ne peut plus avancer, devra, coûte que coûte, garder le terrain conquis, et se faire tuer sur place, plutôt que de reculer. Dans les circonstances actuelles, aucune défaillance ne peut être tolérée."

2. *Het 9e Leger.*

Nu de algemeene toestand als bekend mag worden verondersteld, is het zaak het 9e Leger nader in beschouwing te nemen.

Voor een juiste waardeering van hetgeen door dit leger is gepresteerd, eerst een enkel woord over zijn *ontstaan* en zijn *organisatie*.

Zooals ik reeds even aanstipte, werd dit leger (aanvankelijk legerdetachement) tijdens den terugtocht gevormd toen een doorbreking tusschen het 4e en 5e Leger dreigde. Generaal Joffre beoogde hiermede een betere verbinding tusschen deze legers te verzekeren en de bevelvoering van het zeer groote 4e Leger te verlichten. Het gros van het nieuw te vormen leger zou dan ook bestaan uit deelen van den linkervleugel van het 4e Leger.

28 Augustus 7.00 ging een telegram uit voor de beschikbaarstelling van Generaal Foch, toen C.XX L.K., alsmede van de Lt.-Kolonels Devaux en Weygand.¹⁾

Aangekomen op het Algemeen Hoofdkwartier vernam Generaal Foch, dat hij Commandant van een detachement zou worden, bestaande uit twee legerkorpsen en een Cav. Div. van het 4e Leger, met als voorloopige taak: dekken van den linkervleugel van het 4e Leger en handhaven van de verbinding met het 5e Leger. Dit detachement zou onder de bevelen van het 4e Leger blijven.

Waar de genoemde eenheden zich echter bevonden, kon Generaal Foch niet nauwkeurig worden medegedeeld. Dit moest dus eerst worden uitgezocht, terwijl tevens een staf moest worden georganiseerd.

In verband met den tijd zal ik niet verder ingaan op de zeer groote moeilijkheden, welke Generaal Foch heeft ondervonden om met zijn zeer beperkte staf de hem toegewezen onderdeelen, die voor het meerendeel in zware gevechten waren gewikkeld, tot een samenhangend geheel te vormen. Ik volsta met te vermelden, dat op 4 Septem-

¹⁾ Volgens Kolonel Grasset was Devaux bestemd voor Ch. St. 9e Leger, aangezien deze was gebreveteerd en Weygand niet. Daar Weygand echter 3 maanden ouder bleek te zijn, werd hij Ch. St.

ber zijn detachement zelfstandig werd en het 9e Leger zou vormen. Voor de samenstelling van dit Leger in den avond van 5 September moge verwezen worden naar bijlage 1.

Daaruit blijkt, dat toen het leger bestond uit totaal 5 actieve en 2 reserve divisien en 1 cav. divisie.

3. *Toestand bij 9e Leger op 5 September (zie schets 2).*

In den avond van 5 September was het 9e Leger op een front van ruim 40 km. als volgt opgesteld:

XI L.K. O. van de moerassen van Saint-Gond tusschen Sommesous en Morains-le-Petit achter de Somme;

IX L.K. met de 17 Div., deels N. en deels Z. van de moerassen, de Mar. Div. achter de moerassen en de derde divisie (52 Res. Div.), in tweede lijn;

42 Div. deels achter en deels W. van de moerassen;

60 Res. Div. achter den rechtervleugel als legerreserve.

Oost van het 9e Leger bevond zich de 9e Cav. Div. van het 4e Leger, die op 6 September onder de bevelen van Generaal Foch zou treden. Voor het overige bestond geen aansluiting met het 4e Leger, integendeel er was een gat van 20 km.

4. *Overwegingen van C.-9e Leger.* (zie schetsen 1 en 2).

Voor een juiste beoordeeling van deze opstelling en het verdere verloop der operatie is het thans noodig na te gaan, welke de overwegingen van Generaal Foch zijn geweest.

Nadat op 4 September reeds voorloopige aanwijzingen waren ontvangen nopens het staken van den verderen terugtocht en het hernemen van het offensief op 6 September, kwam op 5 September 4.00 het aanvalsbevel van het Algemeen Hoofdkwartier.

Zooals wij reeds zagen schreef dit bevel voor:

een offensief van de legers op den W.-vleugel, t.w. het 5e Leger, het Engelsche Leger en het 6e Leger; en

een voorloopig defensief van de legers op den O.-vleugel, t.w. het 1, 2, 3¹⁾ en 4 Leger.

¹⁾ Van een offensief optreden van 3e Leger is dus in dit bevel nog geen sprake. Dit is in afwijking van het oorspronkelijke plan.

Het 9e Leger, dat zich op het scharnierpunt bevond, kreeg in dit verband een driedelige opdracht, n.l.:

a. dekken van den rechtervleugel van het 5e Leger, waartoe in aansluiting met dit leger de linkervleugel van het 9e Leger offensief moest optreden;

b. beletten van een vijandelijk doordringen door de moerassen; en

c. defensief blijven op den rechtervleugel overeenkomstig het 4e Leger.

Deze opdracht stelde Generaal Foch voor het moeilijke probleem in één dag tijd (5 September) alle voorbereidingen te treffen, opdat den volgenden dag deels *offensief*, deels *defensief* kon worden opgetreden.

Hoe was nu de toestand bij de onderdeelen?

Deze waren nog in den terugtocht, die reeds meer dan 10 dagen duurde. Ernstige verliezen waren geleden, vele zware marschen waren gemaakt, weinig nachtrust genoten. Het behoeft dan ook geen betoog, dat deze troepen zeer vermoeid waren en mitsdien niet meer tot groote krachtsinspanning in staat zouden zijn. Vooral de toestand bij het XI L.K. liet veel te wenschen over. Verschillende regimenten hadden ernstige verliezen geleden in het bijzonder aan officieren; zoo had één der regimenten nog slechts één hoofdofficier, een ander regiment zelfs geen een.

Voorts leerde een bestudeering van de kaart, dat in den komenden strijd de natuurlijke hindernissen, t.w. de moerassen van Saint-Gond, de bovenloop van de Somme en de Petit Morin, een belangrijke rol zouden spelen.

In verband hiermede moge thans een korte beschouwing over het operatietooneel volgen.

5. *Het operatietooneel van het 9e Leger* (zie schetsen 2 en 3).

Dit is gelegen tusschen Vatry, Mailly, Sézanne en Champaubert en vormt een rechthoek met een lange zijde van ongeveer 40 km. en een korte zijde van 20 km. (vergelijk bij ons: Arnhem—Deventer 40 km., Lek-IJsselmeer 30 km.)

In dit gebied zijn gelegen O. van de moerassen de groote

opmarschwegen van Châlons-sur-Marne naar Arcis-sur-Aube via Sommesous en naar Fère-Champenoise via Ville-seneux en Bergères-les-Vertus en die van Epernay naar Fère-Champenoise via Vertus, W. van de moerassen die van Epernay naar Sézanne via Champaubert.

Het terrein in bedoelde rechthoek is zeer uiteenlopend van karakter. Het meest kenmerkende zijn wel de *moerassen van Saint-Gond*, waarvan de lengte 18 km. bedraagt en de breedte variëert van 1 tot 3 km. Zij vormen de lage oeverlanden van het riviertje de Petit Morin, breed 6 à 10 m., dat midden door dit gebied stroomt. Deze oeverlanden bestaan uit wei- en rietlanden, begroeid met groepen wilgenstruiken en populieren. Het bed van de Petit Morin teekent zich over een groote breedte af door een rij populieren langs de oevers.

Het geheel vertoont veel overeenkomst met de broeklanden langs verschillende van onze riviertjes, o.a. langs de Aa, nabij Vechel en Z. van Helmond, zooals ik met eenige lichtbeelden hoop aan te toonen.

Vooraf in een regenperiode vormt dit gebied een belangrijke natuurlijke hindernis, aangezien het terrein naast de wegen dan practisch onbegaanbaar is. Verkeer is dan alleen mogelijk langs de enkele smalle wegen, die er doorheen leiden.

In September 1914 waren de moerassen, als gevolg van een langdurige droogte, vrij vast te noemen.

Vlak langs den N. en Z. rand loopt een weg, waaraan verschillende kleine dorpen zijn gelegen.

Meer naar het N. en Z. wordt het gebied begrensd door flauw oplopende hoogteranden, die 50 tot 80 m. boven de moerassen uitsteken en deze volkomen beheerschen.¹⁾ In het N. zijn dit de hoogten van Bergères-les-Vertus (Mont Aimé), Toulon-la-Montagne en Congy, in het Z. die bij Broussy-le-Grand (Mont-Août), Mondement en Soizy.

Ten O. van de moerassen bevindt zich het eentonige en

¹⁾ Vergelijk bij ons de „hoogterand Holterberg—Haarlerberg—Helendoornsche berg, die ongeveer 60 m boven het Reggedal uitsteekt.

droge landschap van de Champagne met slechts weinig dorpen, gelegen in de dalen van de riviertjes de Soude, Somme, Maurienne en Vaure.

Om de dorpen vindt men veelal dennenbosschen, die het uitzicht voor den verdediger beletten en den aanvaller in de gelegenheid stellen gedekt te naderen. Als natuurlijke hindernissen kunnen alleen de bovengenoemde riviertjes worden aangemerkt, die echter gemakkelijk doorwaadbaar zijn. Ik moge zulks door eenige lichtbeelden van de Somme nabij Normée en van de Maurienne nabij Corroy verduidelijken. Als geheel was dit gebied gunstiger voor den aanval dan voor de verdediging.

Ten W. van de moerassen treft men een plateau aan met dichte, moeilijk doorschrijdbare bosschen, afgewisseld door bouw- en weilanden, die goede schootsvelden bieden. Door dit gebied loopt de Petit Morin met steile oevers, zooals uit de volgende lichtbeelden moge blijken.

Ongetwijfeld een gebied, dat gunstiger is voor de verdediging dan voor den aanval.

Generaal Foch had dit alles overwogen en was tot de conclusie gekomen, dat zijn opdracht niet eenvoudig was. Immers O. van de moerassen, in het gunstige aanvalsterrein, moest hij *defensief* blijven, terwijl hij in het W., in samenwerking met het 5e Leger, *offensief* moest optreden in terrein, dat zich veel beter voor de verdediging leende. Een gelukkige omstandigheid was, dat de moerassen in het centrum een goede dekking boden en aldaar met geringe krachten kon worden volstaan.

6. Bevelen voor 6 September (zie schets 2).

5 September 16.00 beschikte Generaal Foch over alle gegevens om het hem gestelde probleem op te lossen. Deze waren:

- het bevel van het Algemeen Hoofdkwartier waaruit o.a. bleek, dat op de versterking (18 Div.) niet voor den avond van 6 September kon worden gerekend;
- het aanvalsbevel van het 5e Leger;
- inlichtingen nopens den vijand.

Deze laatste wezen er op, dat een krachtige actie tegen het 9e Leger was te verwachten, zooals ik straks hoop aan te toonen.

Bijzondere zorg baarde nog het groote gat tusschen het 4e en 9e Leger. De linkervleugel van eerstgenoemd leger bevond zich n.l. op ongeveer 20 km. van Sommesous. De C.-4e Leger had op het verzoek van Generaal Foch het 9e Leger te dekken tegen een vijandelijken aanval uit Châlons geantwoord, hiertoe niet in staat te zijn, aangezien zijn leger zelf werd aangevallen.

De bevelen voor 6 September kwamen nu in het kort op het volgende neer:

Hoofdtzaak: steun verleenen aan het 5e Leger, dat in N.W. richting aanvalt. Hiervoor moet alles wijken.

X L.K., rechterkorps van het 5e Leger, rukt op van Sézanne in de richting Montmirail.

42e Div. valt in aansluiting hiermede, in N.W. richting aan.

IX L.K. moet:

- a. Z. rand moerassen krachtig bezetten;
- b. sterke voorposten op den N. rand brengen;¹⁾
- c. krachten gereed stellen om via Champaubert te deboucheeren.

XI L.K. bezet het front Sommesous—Morain-le-Petit achter de Somme en belet een vijandelijk oprukken langs de wegen, komende van Châlons-sur-Marne en Vertus „les barrant indiscutablement”.

9e Cav. Div. begeeft zich naar Vatry en neemt aldaar een opstelling in achter de Soude en belet in het bijzonder een opdringen van den vijand langs den weg van Chalons naar Sommesous.

Beschouwen we de frontbreedten dan blijkt, dat deze zouden bedragen:

van XI L.K., op den defensieven vleugel, 22 km.;

van IX L.K., achter de moerassen, 16 km.; en

van 42 Div., op den offensieven vleugel, 5 km.

¹⁾ Hiertoe waren reeds 's ochtends bevelen gegeven.

7. *Voornemens van den vijand* (zie schets 2).

Alvorens thans het verloop van de actie verder na te gaan, in het kort de voornemens van Duitsche zijde.

Aldaar leefde men in de veronderstelling, dat de geëllieerde legers nog in volle terugtocht waren. De desbetreffende bevelen beoogden dan ook een voortzetting van de verdere vervolging. In verband hiermede beval C.-2e Leger (Generaal v. Bülow), dat op 6 September te 6.00 moesten oprukken:

X L.K. in de algemeene richting Sézanne;

Gardekorps in de algemeene richting Fère-Champenoise
—Pleurs.

Voorts bepaalde de C.-3e Leger (Generaal von Hausen), dat o.m. zijn rechterkorps (XII L.K.) zou oprukken met één Div. door het dal van de Soude en met de andere Div. door het dal van de Coole.²⁾

Het XII Res. L.K. zou in 2e lijn blijven.

8. *Krachtsverhoudingen* (zie ook bijlagen I en II).

In verband met de wijziging der aanvalstroepen tijdens den Marneslag aan Duitsche zijde is het moeilijk een juiste vergelijking te geven van de wederzijdsche krachtsverhoudingen.

In het algemeen kan worden gezegd, dat tegenover de 7 (na 8 September 10) divisïën en 1. Cav. Div. van het 9e Leger stonden troepen ter sterkte van 7 à 9 divisïën. *Organiek* verschilde de infanteristische sterkte niet veel, wel echter de artilleristische. Deze was aan Duitsche zijde grooter, vooral ook door de indeeling van houwitsers.

In werkelijkheid viel echter de vergelijking sterk in het voordeel der Duitschers uit. Deze hadden niet alleen een overmacht aan artillerie, doch ook aan infanterie, aangezien verschillende Fransche onderdeelen groote verliezen hadden geleden. Bovendien was het moreel der Duitsche troepen door de behaalde overwinningen zeer gestegen en dat der Fransche troepen, door den dagenlangen terugtocht, geschokt.

²⁾ Dit Korps stond nog aan de Marne tusschen Epernay en Châlons.

II. De eerste dag van de groote worsteling (6 Sept.).

1. Verloop der operatiën bij de eenheden (zie schets 2).

Toen Generaal Foch te 8.00 op zijn nieuwe commandopost te Pleurs aankwam, waren er reeds berichten van de onderdeelen, die gunstig luidden.

Het 5e Leger vorderde en in nauwe aansluiting daarmede rukte de 42e Div. op. Van het IX L.K. hadden deelen de N.-rand van de moerassen bezet, alsmede de hoogte bij Toulon-la-Montagne. Een aanval was ingezet tegen Congy.

Reeds een half uur daarna telefoneerde Generaal Foch met den C.-IX L.K., wenschte hem geluk met het bereikte resultaat, sprak hem moed in en legde nog eens den nadruk op de groote beteekenis Vert-la-Granville, Toulon en Congy vast te houden. Voorts gaf hij hem in overweging zoo spoedig mogelijk Baye te bezetten, teneinde den weg Sézanne—Montmort te beheerschen waardoor het oprukken van de 42e Div. zou worden vergemakkelijkt.

Indien de vijand zou wijken, moest na het bezetten van Baye het geheele L.K. Noord van de moerassen worden ingezet, teneinde zoo spoedig mogelijk tot de vervolging te kunnen overgaan.

We zullen echter spoedig zien, dat de aanvankelijk zoo gunstig schijnende toestand snel een andere wending zou nemen. Daartoe is het noodig het verloop der actie bij de verschillende onderdeelen in het kort na te gaan.

42 Div.

Zoals wij reeds hiervoor gezien heben, moest de 42e Div. bij het voorwaarts gaan al spoedig stuiten op onderdeelen van het X D. L.K., aangezien dit volgens de desbetreffende bevelen te 6.00 moest oprukken W. van de moerassen in de richting Sézanne.

Voor de Duitsche troepen was deze ontmoeting een totale verrassing. Men wist weliswaar van den vijand niet

veel af, doch men waande hem nog steeds in vollen terugtocht. Weldra ontbrandde een heftige strijd, waarbij aan weerszijden ernstige verliezen werden geleden. Het uiteindelijk resultaat was, dat de 42e Div. er niet in slaagde de Petit Morin te overschrijden, doch zich vast moest zetten op den hoogterand op den Z. oever, terwijl het X D. L.K. den hoogterand op den N. oever bezet hield.

IX L.K.

De opdracht van IX L.K. was drieledig:

- a. brengen van sterke voorposten N. van de moerassen;
- b. krachtig bezetten van den Z. oever der moerassen;
- c. krachten gereed houden voor een aanval in de richting Champaubert.

De bezetting van den N. rand der moerassen, die op 5 September reeds moest plaats vinden, had dus ten doel, het dekken van den aanval der 42e Div. en het vormen van een bruggenhoofd, teneinde over de accessen der moerassen te kunnen oprukken.

De C.-IX L.K. had in verband hiermede bevolen, dat de 17e Div. zich in het bezit moest stellen van Aulnizeux, Vert-la-Gravelle en Toulon, en de Mar. Div. van Congy.

Voorts was de 52e Res. Div. opgedragen een tweede stelling voor te bereiden en zoo noodig te bezetten achter de moerassen in de algemeene lijn: Bannes—Broussy-le-Grand, terwijl de Mont Août ter verdediging moest worden ingericht.

Reserve: een brigade van 17e Div.

Zooals uit de schets blijkt, was de 17e Div. er inderdaad in geslaagd om op 5 September krachten N. van de moerassen te brengen en aldus aan de opdracht te voldoen.

Zulks was echter niet het geval met de Mar. Div. Gevolg was dan ook, dat de onderdeelen van de 17e Div. den geheelen nacht links niet waren aangeleund.

Weliswaar waren in den nanacht onderdeelen van de Mar. Div. er in geslaagd door de moerassen op te rukken en den N. oever te bereiken, doch de pogingen om Cogny te vermeesteren, en daarmede den domineerenden hoogte-

rand, mislukten. De oprukkende Duitschers hadden hierop reeds beslag gelegd. Ook de bezetting van Toulon kon zich tegen de krachtige aanvallen van den vijand niet handhaven en zag zich genoodzaakt terug te gaan.

Het zou mij te ver voeren om de vele, zoo belangrijke, tactische momenten te vermelden, die den strijd van het IX L.K. kenmerkten. Eén uitzondering wil ik echter maken en wel voor een poging van den C.-17e Div. om door de moerassen een aanval in te zetten, teneinde Toulon te heroveren.

Voor ons bevat deze episode veel leerzaams, omdat wij zoo vele terreinen hebben waar uitsluitend over smalle accessen kan worden aangevallen.

Te 11.00 werd een regiment te Bannes gereedgesteld, dat vervolgens over den weg Bannes—Coizard, dus dwars door de moerassen, oprukte. Spoedig opende de D. artillerie het vuur op deze colonne, doch naar verhouding waren de verliezen niet groot. Veel ernstiger werd echter de toestand toen het regiment op den N. oever aankwam. Aldaar kwam het onder zeer krachtig mitrailleurvuur. Weliswaar wist het regiment zich aldaar nog eenige uren te handhaven, maar toen moest de terugtocht worden aanvaard. Meer dan één derde van de totale sterkte van het regiment was gesneuveld.

De terugtocht werd een debacle. De weg lag thans zoodanig onder vijandelijk vuur, dat de troepen den weg verlieten en door de moerassen gingen met als gevolg, dat velen tot aan het middel in den modder wegzakten. Het is onnoodig te zeggen, dat hierdoor ook nog ernstige verliezen ontstonden.

Het uiteindelijke resultaat was, dat op het einde van den dag geen enkel man van het IX L.K. meer N. van de moerassen stond.

XI L.K.

Dit L.K. had de opdracht zich hardnekkig te verdedigen achter de Somme tusschen Sommesous en Morains-le-Petit.

Het kreeg den aanval af te slaan van het gros van het

D. Gardekorps, dat opdracht had door te stooten over Fère-Champenoise naar Pleurs en van een divisie van het XII D. L.K. van het 3e Leger, dat aanvankelijk naar het Z. moest oprukken, doch op verzoek van den C. van het Gardekorps meer naar het Z.W. afboog.

Hoewel Morains-le-Petit verloren ging, wist het XI L.K. zich toch achter de Somme te handhaven. Erg rooskleurig was echter de toestand niet.

9 Cav. Div.

Deze Div. had opdracht ontvangen de dekking van den rechtervleugel van het 9e Leger, waartoe het in het bijzonder den weg van Sommesous naar Châlons moest afsluiten. Opstelling te kiezen achter de Soude, voor overmacht teruggaan op Sommesous.

Ter uitvoering van deze opdracht werd een detachement vooruitgeschoven naar Vatry waar het al spoedig in een ernstig gevecht werd gewikkeld. Aangezien de C.-9e Cav. Div. in groote ongewisheid omtrent den vijand verkeerde en zijn vooruitgeschoven positie zeer gevaarlijk achtte, mede door den ongedekten rechtervleugel, werd in den avond de geheele Div. teruggenomen op Sommesous.

2. Bevelen voor 7 September (zie schets 4).

Dank zij het goede werk van zijn inlichtingsofficieren¹⁾, was Generaal Foch volkomen op de hoogte van de situatie bij de verschillende onderdeelen. De opgemaakte balans vertoonde geen gunstig beeld.

Zoals wij reeds zagen kon de 42e Div. zich slechts met moeite handhaven op den N. oever van de Petit Morin, het IX L.K. stond achter de moerassen en had geen enkel onderdeel meer N. er van, het XI L.K. had Morains-le-Petit verloren. Als reserve was op den rechtervleugel nog beschikbaar de 60e Res. Div., doch daarvan was de art. ter beschikking gesteld van de 22e Div.

Tusschen het 9e Leger en het 4e Leger gaapte nog steeds een gat van 20 km., waarin alleen de 9 Cav. Div. stond.

¹⁾ Hiervoor fungeerden de officieren van zijn staf doorlopend.

Weliswaar was in den loop van den dag de 8e Div. deels gearriveerd en zou op 8 September het XXIe L.K. van het 4e Leger in genoemd gat worden geplaatst maar de groote vraag was, wat gebeurt er voor dien tijd?

Voor het front van het 9e Leger waren tenminste drie actieve korpsen gesignaleerd, t.w. het X L.K., Gardekorps en het XII L.K. Bovendien was bekend, dat belangrijke deelen van het D. 3e Leger bij Châlons sur Marne stonden.

Als dit leger in Z. richting zou doorstooten in het bewuste gat tusschen het 9e en 4e Leger, zou het practisch op geen weerstand stuiten en wat moest dan de gedragslijn zijn?

Generaal Foch had dit overwogen en besloten, dat de oplossing zou moeten zijn: handhaven van het verband met het 5e Leger door tot elken prijs het plateau N. van Sézanne vast te houden en den rechtervleugel terug te nemen en front O. te laten maken. De risico, dan van het 4e Leger te worden afgesneden, moest worden genomen. Immers op den W. vleugel zocht Generaal Joffre de beslissing.

Te 22.00 deelde Foch zijn besluit aan zijn Chef van den Staf mede, die daarop het desbetreffende bevel samenstelde.

Volgens dit bevel moest:

42 Div. in aansluiting met het rechterkorps van het 5e Leger (X L.K.) weder den aanval inzetten, overeenkomstig het bevel van 6 September!

IX L.K. den Z. rand van de moerassen vasthouden en krachten vrij maken om in samenwerking met het XI L.K. een aanval in te zetten O. van de moerassen in de richting Aulnizeux;

XI L.K. onder handhaving van zijn positie achter de Somme een aanval inzetten tegen de Mont Aimé, versterking met 60 Res. Div.;

9 Cav. Div. de rechterflank van het 9e Leger dekken en de verbinding met het 4e Leger handhaven, waarvan thans detachementen waren aangekomen nabij het Camp de Mailly en Humbauville.

18 Div., zou na ontlading, te 6.00 opgesteld worden te

Euvy en aldaar ter beschikking van C.-9e Leger komen.

En de order eindigde als volgt:

„Le général commandant la 9e armée compte que les troupes de la 9e armée déploieront la plus grande activité et la plus forte énergie, pour étendre et maintenir, d'une façon indiscutable, les résultats obtenus sur un ennemi fortement éprouvé et aventuré. Dans ce but, engager l'infanterie en faible proportion, l'artillerie sans compter et transformer immédiatement toute occupation en organisation défensive, est la tactique à pratiquer”.

3. *Beschouwingen.*

We zien hier, dat de Generaal Foch bevelen geeft voor den aanval niet alleen W., doch ook O. van de moerassen, terwijl de situatie zich toch geenszins daartoe leende.

Immers zijn troepen waren oververmoeid, vele onderdeelen hadden ernstige verliezen geleden in het bijzonder aan kader. Tegenover hem bevond zich een overmachtigen vijand, met een zeer hooggestemd moreel door een succesvolle achtervolging gedurende 14 dagen.

Generaal Foch had zich dan ook geenerlei illusie gemaakt omtrent het succes. Doch het hoofdmotief was wel dat een troep, die zich moreel sterk genoeg voelt om aan te vallen tenminste in staat zal zijn zich ter plaatse te handhaven. Door zeer veel te vragen meende hij er op te kunnen rekenen, dat ze zich zouden handhaven achter de Somme, de moerassen en de Petit Morin. Alles moest er op worden gezet te beletten, dat de vijand doordrong W. van de moerassen in de richting Sézanne, waardoor de scheiding tusschen het 9e en het 5e Leger een feit zou worden.

4. *De vijand* (zie schets 4).

Alvorens thans over te gaan tot 7 September, een enkel woord omtrent de plannen van de tegenpartij.

De C.-2e D. leger beval voor den volgenden dag de voortzetting van het offensief met het X L.K. en het Garde korps.

Voorts verzocht hij aan den C.-3e leger, die opdracht had krachtig in Z. richting door te stooten, om den aanval

tegen de Somme te steunen. (De C.-XII D. L.K. had hieraan reeds op eigen initiatief gevolg gegeven).

In verband hiermede besloot de C.-D. X L.K. tegenover de moerassen slechts een scherm achter te laten en met beide Divn. door te stooten W. van de moerassen in de richting Sézanne.

De C.-D. Gardekorps trof overeenkomstige maatregelen, ook hij liet slechts een scherm op den N. oever der moerassen achter en beval met beide Divn. O. van de moerassen door te stooten in de richting Fère-Champenoise.

Van het 3e D. leger zouden voorts de 32e Div. van het XII L.K. en de 23e Res. Div. van het XII Res. L.K. eveneens op het Sommefront aanvallen.

Het Fr. XI L.K. zou dus in front door 2 Divn. worden aangevallen en op zijn rechterflank eveneens.

III. 7 September (2e dag van den strijd).

1. *Op den commandopost van Generaal Foch* (zie schets 4).

Ik zal thans niet meer de operatiën van de onderdeelen afzonderlijk behandelen, doch stel voor, het verloop der operatie te volgen op den commandopost van Generaal Foch.

Toen Gen. Foch aldaar 's ochtends aankwam, wezen de eerste berichten er reeds op, dat zijn verwachting voor dien dag inderdaad niet hoog gespannen konden zijn.

Op beide vleugels werd het 9e Leger krachtig aangevallen en de vermoeide onderdeelen wisten zich slechts met moeite te handhaven. Doch dit moest dan ook onder alle omstandigheden geschieden.

Vandaar, dat reeds te 8.00 inlichtingsofficieren werden uitgezonden, o.a. naar C.-IX L.K. met opdracht St. Prix (de verbindingen met 42 Div.) *onvoorwaardelijk* te behouden en de 42e Div. te steunen.

Te 9.00 meldde een dezer officieren, dat St. Prix reeds in Duitse handen was, de 42e Div. Villeneuve had verloren en de Mar. Div. Oyes had ontruimd, waardoor de vijand reeds was doorgedrongen tot N.W. van Monde-

ment. Ter plaatse werden ze nog slechts tegengehouden door een dunne linie van gedecimeerde compagnieën. Daarachter was geen enkele reserve meer.

Het antwoord van Generaal Foch luidde: „Ga terug, zeg hen, dat zij moeten aanvallen, St. Prix hernemen en een tweede lijn organiseeren. Ze moeten stand houden en nog eens stand houden.”

Nauwelijks was dit afgelopen of er kwam reeds een nieuwe, alarmeerende, melding: „Het XI L.K. wankelt. De 21e Div. kan niet aanvallen.”

Onverwijd vertrok weder een officier met de opdracht aan XI L.K.:

„Standhouden! De overwinning teekent zich op den W. vleugel. Achterwaarts nieuwe stellingen verkennen.”

De toestand van het 9e Leger was dus wel zeer ongunstig. Het onmiddellijke gevaar dreigde op den rechtervleugel, aldaar was nog steeds het gat van 20 km. De groote vraag was of de 9e Cav. Div. in staat zou zijn den opmarsch van sterke vijandelijke krachten te remmen.

Maar nog veel ernstiger was het gevaar op den linkervleugel. Immers op den rechtervleugel kon het 9e Leger terug gaan en zich zoo noodig front O. verdedigen in de bosschen om Fère-Champenoise en achter de Vaure. Maar indien men werd afgedrongen van het 5e Leger, zou de actie van de legers op den W. vleugel in het gedrang komen.

Te 10.00 arriveerde een officier van den Staf van het 5e Leger met het volgende verzoek. Het X. L.K., rechterkorps van genoemd leger, had opdracht ontvangen het 9e Leger te steunen. Maar het I L.K., zijn linkerbuurman, moest geholpen worden. De vraag was thans of het X L.K. zijn reserves zou kunnen afstaan aan het I L.K.

Zooals wij reeds zagen was juist op den linkervleugel van het 9e Leger de toestand zeer precair, de 42e Div. en de Mar. Div. waren teruggeworpen, waardoor de verbinding met het 5e Leger dreigde verbroken te worden.

Toen de bedoelde vraag aan Generaal Foch werd voor-

gelegd, was zijn antwoord: „Deel aan den C.-X L.K. mede, dat hij zich niet bekommert om hetgeen op zijn rechtervleugel gebeurt, doch alleen om dat wat tegenover hem geschiedt en om hen, die hulp vragen. Zeg verder, dat de toestand bij het 9e Leger goed is en dit morgen een algemeen offensief zal inzetten.”

Dit antwoord bewijst wel, dat Generaal Foch hier het algemeene belang boven het bijzondere belang wist te stellen.

In den loop van den ochtend kon, dank zij vliegerwaarnemingen en ondervragingen van gevangenen, een vrij juist beeld worden gevormd van den toestand van het 9e Leger.

Deze was in het kort het volgende:

Sompuis was door den vijand bezet, troepen ter sterkte van ongeveer één div. rukten op door het dal van de Coole, één div. was in opmarsch in Z.W. richting nabij Clamanges, alwaar tevens zware artillerie was gesignaaleerd. Van W. naar O. bevonden zich voor het front van het 9e Leger: X L.K., Gardekorps, XII L.K. en XII Res. L.K.

Voorts was bekend uit de gegevens van het Algemeen Hoofdkwartier, dat het 6e Leger en het Engelsche Leger uit de omgeving van Meaux waren opgerukt zonder ernstigen tegenstand te ontmoeten, het 1 D. leger in N. richting terugtrok en het 2e D. leger den rechtervleugel terugnam. Hieruit trok Generaal Foch de conclusie, dat het krachtige offensief tegen den linkervleugel van zijn leger nabij St. Prix diende, om het teruggaan van genoemden rechtervleugel te dekken. Aangezien voorts het 4e Leger stand hield en het 3e Leger zelfs voorwaarts ging, schreef Generaal Foch te 14.30 aan het Algemeen Hoofdkwartier: „La situation est donc excellente et quelques efforts, ajoutés à ceux des dernières journées, doivent nous assurer un succès complet.”

Voor den toestand in den avond van 7 September moge ik verwijzen naar schets 5.

Ter toelichting het volgende.

42 *Div.* nam ongeveer dezelfde opstelling in als 's ochtends.

IX L.K. stond met teruggebogen linkervleugel achter de moerassen met de 52e *Res. Div.* in tweede lijn, *XI L.K.* met twee *divn.* achter de Somme, de 60e *Res. Div.* op den rechtervleugel bij Sommesous.

9 *Cav. Div.* meer achterwaarts achter den rechtervleugel.

18 *Div.* in reserve O. van Fère-Champenoise.

Alle troepen hadden bivakken betrokken en sliepen onder dekking van voorposten.

2. *Bevelen voor 8 September.*

's Avonds te 19.00 gaf Generaal Foch de volgende, zeer korte, order voor 8 September uit:

Op 8 September zullen alle troepen te 5.00 gereed staan om het offensief in te zetten. Zelfde doelen, zelfde scheidslijnen.

3. *Voornemens aan Duitse zijde (zie schets 5).*

In den avond van 7 September nam de C.-3e D. Leger een zeer belangrijk besluit, gebaseerd op den algemeenen toestand.

Uit het feit, dat het 1e D. Leger ernstig werd bedreigd door het geëllieerde offensief trok hij de conclusie, dat de eenige redding nog zou zijn door middel van een krachtig offensief het Fransche centrum te doorbreken. De steun van het 2e en 4e D. Leger was hem hiervoor toegezegd.

In verband hiermede werd besloten in den komenden nacht den rechtervleugel van het 9e Fr. Leger te doorbreken. Daartoe zouden het Gardekorps en het XII *Res. L.K.*¹⁾, in totaal 4 *Divn.*, te 3.00 een aanval inzetten op het front Morains—Sommesous, d.i. over een breedte van 16 km.

Deze nachtaanval zou geschieden zonder artilleristische voorbereiding en uitsluitend met de bajonet.

¹⁾ Met 23 *Res. Div.* (van XII *Res. L.K.*) en 32 *Div.* (van XII *L.K.*)

IV. 8 September, de dag van de overrompeling.

1. *De overrompeling* (zie schets 5).

De bedoelde nachtaanval verraste het XI L.K. volkomen. Het resultaat was dan ook, dat de 22e en de 21e Div. met zeer ernstige verliezen en gedesorganiseerde verbanden terugvloeden. Niet minder ernstig waren de verliezen bij de 18e Div., die zich veilig in tweede lijn waande. Een regiment bijv. verloor 15 officieren en 620 man, d.i. meer dan 1/3 van de organieke sterkte. Bij verschillende onderdeelen ontstond een paniek. Bovendien werden door de algemeene verwarring nog ernstige verliezen geleden door het eigen artillerievuur als gevolg van een onjuiste vuurregeling.

2. *Besluiten van den C.-9 Leger* (zie schets 5).

De bij het aanbreken van den dag ingezette luchtverkenningen leverden door het mistige weer geen resultaten op. Zoo werd zelfs geen melding gemaakt van den strijd aan de Somme, die toen reeds in volle gang was.

Wel was een laconiek bericht binnengekomen van het XI L.K., dat te 4.30 een vijandelijke aanval op het korps was ingezet, doch het hoopte zijn positie te kunnen handhaven.

Een uitgezonden inlichtingsofficier meldde echter te 8.00 heel iets anders. De toestand bij het XI L.K. was ernstig. Alle onderdeelen gingen terug en de C.-XI L.K. hoopte weder stand te kunnen houden op de beboschte hoogten ten Z.O. van Fère-Champenoise.

Onverwijld werd genoemde officier teruggezonden met den opdracht aan C.-XI L.K.: „stand te houden en tot elken prijs Fère-Champenoise te behouden.”

Tevens ging een order uit aan het IX L.K. om met het XI L.K. een aanval in te zetten, teneinde den vijand terug te werpen op Morains-le-Petit en Ecury, alzoo een flankstoot tegen de op Fère-Champenoise aanvallende Duitsche troepen.

Aan het 4e Leger deelde Generaal Foch mede, dat de situatie op zijn linkervleugel gunstig was, doch zijn rech-

tervleugel de Somme had moeten prijsgeven als gevolg van een krachtigen vijandelijken aanval. In verband hiermede vroeg hij of het 4e Leger hem zou kunnen steunen.

Het antwoord was niet bemoedigend. Het XXI L.K. zou in voorste lijn komen, doch de eerste onderdeelen konden niet voor 13.00 bij Sompuis zijn. Bovendien was het 4e Leger niet in staat het gat tusschen de beide leger op te vullen.

Daarna richtte Generaal Foch zich tot het 5e Leger. Een krachtig offensief van dit leger in samenwerking met de 42e Div. tegen de plateau's W. van Champaubert zou het Duitsche offensief tot staan kunnen brengen en daardoor zijn rechtervleugel kunnen verlichten. Mitsdien was zijn vraag of een dergelijk offensief mogelijk zou zijn.

De C.-5e Leger stemde onmiddellijk hiermede in en gaf aan het X L.K. opdracht onverwijld een offensief in te zetten.

Intusschen bleven de nieuwe berichten van het XI L.K. ongunstig. Het ging verder terug op Euvy en had Fère-Champenoise los moeten laten.

Na deze tijding wendde Generaal Foch zich opnieuw tot den C.-4e Leger, deelde de situatie op zijn rechtervleugel mede en vroeg of het XXIe L.K. nog heden in de richting Sommesous zou kunnen optreden.

Ook nu was het antwoord weinig hoopvol, een dergelijke actie zou niet voor den volgenden dag kunnen worden ingezet.

Generaal Foch was dus op den rechtervleugel wel geheel op eigen krachten aangewezen. Mitsdien ontving te 10.40 de 9e Cav. Div. opdracht op te rukken langs den weg Mailly—Sommesous, teneinde op de flank te ageren van den op Montépreux aanvallenden vijand.

Aangezien door de hulp van het 5e Leger de toestand op den linkervleugel geen zorgen meer baarde en het IX L.K. geen risico liep achter de moerassen, ontving C.-IX L.K. opdracht alle beschikbare krachten op zijn rechtervleugel samen te trekken, teneinde aldaar met het XIe L.K. aan te vallen.

Te 12.30 kwam tenslotte de tijding binnen, dat het XI L.K. genoodzaakt was terug te gaan achter de Maurienne.

De C.-9e Leger bleef thans niet anders over dan af te wachten wat de resultaten van de gegeven bevelen zouden zijn.

3. *Toestand in den avond van 8 September (zie schets 6).*

Linkervleugel.

Het offensief van het rechter L.K. van het 5e Leger en de 42e Div. had weliswaar niet veel succes gehad, doch in elk geval tot resultaat geleid, dat aldaar de wederzijdse krachten elkaar in evenwicht hielden. De 42e Div. had zijn opstelling behouden, terwijl tegenover de 51e Res. Div. (van X L.K.) de vijand den N. oever van de Petit Morin had ontruimd.

Als geheel was de toestand dus niet ongunstig te noemen.

Centrum (IX L.K.).

Zooals wij reeds zagen moest het IX L.K. op den linkervleugel, d.i. achter de moerassen, defensief blijven en in samenwerking met het XI L.K. offensief optreden op den rechternvleugel O. van de moerassen.

Op den linkervleugel was de toestand echter in zooverre ongunstig, dat de vijand er in was geslaagd den Z. rand van de moerassen te bezetten, waardoor de Mar. Div. gedwongen was terug te gaan op de hoogten bij Mondement.

In overleg met C.-XI L.K. was besloten aan het offensief deel te nemen met de 17e Div., opgesteld bij Mont Aouët, voor zoover niet strikt noodig voor de bezetting van den Z. rand der moerassen, en een brigade van de 52e Res. Div., het geheel onder leiding van C.-52 Res. Div. Van het IX L.K. zouden deelen van de 21e Div. aan dezen aanval deelnemen.

Veel resultaat had deze aanval echter niet opgeleverd, aangezien de voorbereiding veel tijd vorderde, deels doordat de samenwerking moeilijk was te verkrijgen.

Rechtervleugel (XI L.K.).

Hier was de toestand zorgwekkend. Het gros van het L.K. (21 en 22 Div.) stond achter de Maurienne, 60e Res. Div. nabij Mailly, 9e Cav. Div. op den vleugel.

Een gelukkige omstandigheid was intusschen, dat het XXI L.K. van het 4e Leger in front was gekomen en met den linkervleugel op pl.m. 12 km. stond van Mailly.

4. *Bevelen voor 9 September (zie schets 6).*

Als eerste taak gold voor alle onderdeelen het zich ter plaatse handhaven. Doch naarnaast wenschte Generaal Foch zich weder in het bezit van Fère—Champenoise te stellen, teneinde den toestand op zijn rechtervleugel te verbeteren.

In verband hiermede kreeg het XI L.K. opdracht, in samenwerking met IX L.K., Fère—Champenoise te herneemen. De rechtervleugel van XI L.K. zou gedekt worden door 9 Cav. Div. Verder werd voor dezen aanval de 18e Div. ter beschikking van C.-XI L.K. gesteld.

Weliswaar was van deze 18e Div. als stootgroep weinig te verwachten, aangezien zij in den afgeloopen nacht groote verliezen had geleden, doch er was geen andere reserve meer beschikbaar.

Generaal Foch wenschte hiervoor zijn beste divisie, de 42e, beschikbaar te hebben. Deze stond echter in front, doch werd op dat moment niet krachtig aangevallen. Maar hoe deze vrij te maken? Door de 18e Div. was uitgesloten, want dit zou te veel tijd vragen. De eenige oplossing zou zijn een beroep te doen op het 5e Leger. Dit geschiedde dan ook en te 21.30 vroeg Generaal Foch aan C.-5e Leger of het X L.K. niet de 42e Div. zou kunnen aflossen.

Het antwoord was, dat het geheele X L.K., zijnde twee actieve divisieën en de korpsartillerie, op 9 September ter beschikking van C.-9e Leger zou komen.

Reeds een half uur daarna gingen de noodige bevelen uit. X L.K. moest 42 Div. op 9 September 5.00 aflossen en kreeg als taak: onvoorwaardelijk beletten, dat de vijand zich in het bezit stelt van het plateau N. van Sézanne.

42 Div. moest na aflossing zich opstellen nabij Linthes en Pleurs en zou legerreserve worden.

5. *Beschouwingen.*

Uit het voorgaande moge blijken, dat Generaal Foch een groote activiteit ontwikkelde en geen moment er aan dacht zich gewonnen te geven.

In gedachten gingen zijn plannen voor den volgenden dag al verder. Toen een van de officieren van zijn staf hem vroeg, wat hij voornemens was met de 42e Div. te doen, was zijn antwoord: „De „clou” van den dag zal morgen zijn uit Fère-Champenoise te deboucheeren. Om dit te bereiken is de 42 Div. noodig.”

Generaal Foch zag de algemeene situatie terecht gunstig in. Dit kwam ook tot uiting in zijn melding van den toestand bij het 9e Leger aan het Algemeen Hoofdkwartier te 22.30. Volgens Kolonel Grasset heeft een „onbekende” deze melding als volgt samengevat:

„Ma droite est enfoncée, ma gauche recule, situation excellente. J'attaque.”

Hoewel de Generaal Foch deze woorden niet in het geschetste verband heeft geuit, geven ze toch een juist beeld van Foch's visie op den algemeenen toestand in den avond van 8 September. Dit optimisme van C.-9e Leger werd echter in zijn staf niet volledig gedeeld, in het bijzonder niet bij het bureau, dat den aan- en afvoer had te verzorgen. Er was n.l. een nijpend tekort aan munitie en niemand wist waar deze was te verkrijgen. Dank zij tenslotte de bovenmenschelijke inspanning van den Kapitein Audibert, gelukte het een vergeten mobilatievoorraad te vinden op het station te Langres, zoodat in den loop van den middag van 9 September weer munitie voor de troepen beschikbaar kwam.

6. *Duitsche voornemens (zie schets 6).*

8 September was een critieke dag voor de D.O.H.L. 1) Het 1e D. Leger werd steeds ernstiger bedreigd, terwijl

1) Deutsche Oberste Heeres Leitung.

een opening van 30 km was ontstaan tusschen dit leger en 2 D. Leger. Teneinde een juist inzicht te verkrijgen nopens den algemeenen toestand werd de Overste Hentsch uitgezonden.

Bij het 3e D. Leger was de toestand gunstig, het moreel uitstekend. De orders voor den volgenden dag beoogden een voortzetting van het offensief, waartoe te 5.00 zouden aanvallen:

- 24 Res. Div. ¹⁾ in Z.W. richting op Pleurs en Corroy;
- 32 Div. op Euvy en Gourgançon;
- 23 Res. Div. op Mailly ter dekking van de linkerflank.

Bij het 2e D. leger baarde de rechtervleugel bijzondere zorg door het groote gat tusschen dit leger en het 1e D. leger.

Niettemin besloot de Generaal von Bülow het offensief op zijn linkervleugel, in samenwerking met het 3e D. leger, met alle kracht voort te zetten.

In verband hiermede zouden de rechtervleugel en het centrum worden teruggenomen en op den linkervleugel het X L.K., versterkt met 14 Div., in Z. richting O. van Thoult en het Gardekorps, in samenwerking met 3e D. leger, in W. richting à cheval van den weg Fère—Champenoise naar Sézane doorstooten.

We zien dus, dat op 9 September op het geheele front van het 9e Leger weder een krachtige aanval zou worden ontketend.

V. 9 September, de crisisdag.

1. *Op den commandopost van Generaal Foch* (zie schets 6).

9 September zou de crisisdag worden, zooals hierna moge blijken.

Het spreekt wel van zelf, dat Generaal Foch met spanning uitzag naar gegeven nopens den opmarsch van de 42e Div.

Te 6.50 kwam de eerste melding van IX L.K. De nacht

¹⁾ Versterking (van XII Res. L.K.).

was rustig verlopen, de 17e Div. had den kunstweg van Fère—Champenoise naar Bannes bereikt.

Te 8.00 werd bekend, dat het XI L.K. verder terug moest gaan.

Te 10.15 telefoneerde Generaal Foch aan C.-IX L.K., dat de 42e Div. te Linthes en Pleurs zou aankomen en te 12.00 gereed zou kunnen zijn om op te treden.

Te 10.30 werd een nadere melding van het IX L.K. ontvangen, die weinig geruststellend was. Het XI L.K. was volledig achter de Maurienne teruggeworpen, terwijl de aanval van het IX L.K. door een krachtig Duitsch tegenoffensief op niets was uitgelopen. C.-IX L.K. hoopte in de lijn: Connantre—Mont Août stand te kunnen houden. Reserves waren niet meer aanwezig, zelfs was nog een brigade afgestaan aan de Mar. Div.

Te 12.00 vernam men eindelijk iets naders van de 42e Div., deze was op dat moment nog 10 km. van Linthes verwijderd.

Toen dus de toestand zich allesbehalve gunstig liet aanzien, gaf Generaal Foch den volgenden dagorder uit:

„Des renseignements recueillis au Q.G. de la 9e armée, il résulte que l'armée allemande, apres avoir marché sans relâche, depuis le début de la campagne. en est arrivée à l'extrême limite de la fatigue.

Dans les différentes unités, les cadres n'existent plus; les régiments marchent mélangés les uns avec les autres; le commandement est désorienté.

La vigoureuse offensive prise depuis trois jours par nos troupes a jeté la surprise dans les rangs de l'ennemi, qui était persuadé que nous n'offririons désormais aucune résistance. Il importe au plus haut point de profiter des circonstances actuelles. A l'heure décisive ou se jouent le salut et l'honneur de la Patrie Française, officiers et soldats puiseront dans l'énergie, de notre race, la force de tenir jusqu'au moment où, épuisé, l'ennemi va reculer.

Le désordre qui règne dans les troupes allemandes est le signe précurseur de la victoire. En continuant avec la plus grande énergie l'effort commencé, notre armée est cer-

taine d'arrêter la marche de l'ennemi, et de le rejeter hors du sol de la Patrie. Mais il faut bien que chacun soit convaincu que le succès appartiendra à celui qui durera le plus.

Les nouvelles reçues du front, sont d'ailleurs excellentes".

Dit is wel een prachtig voorbeeld van een dagorder, Napoleon waardig. Deze moest dienen om het moreel van de zoo vermoeide troepen te sterken en gaf blijk van een zeer juist psychologisch inzicht. Immers het ging er om juist iets langer uit te houden dan den vijand. Ook deze vocht onder geenszins gunstige omstandigheden. En de geschetste toestand bij den vijand was geheel overeenkomstig die bij de eigen onderdeelen.

Te 12.45 meldde een inlichtingsofficier, dat door allerlei vertragingen de 42e Div. eerst te 19.00 op de flank van den vijand kon worden ingezet. Doch dit zou te laat zijn, immers om 19.00 zou het reeds donker worden.

Generaal Foch dacht een oogenblik na en antwoordde vervolgens: „Indien de 42e Div. om 18.00 kan aanvallen, moet de aanval doorgaan. Deel dit mede aan C.-42 Div.”

In verband hiermede ontving C.-IX L.K. opdracht de 42e Div. op te vangen in de lijn: Pleurs—Linthés en haar ten aanval in te zetten tegen de hoogte tusschen Connantre en Corroy. Deze aanval moest rechts worden gesteund door het XI L.K. en links door IX L.K. en wel met alle beschikbare krachten.

Te 13.00 kwamen weder alarmeerende berichten van het IX L.K. binnen. De Mon Aouît was verloren gegaan en de bezetting ging met groote verliezen terug. De vijand drong door in het dal van de Vaure.

De groote vraag was toen of het IX L.K. het nog tot 18.00 uit zou kunnen houden. Op dit critieke moment zond Generaal Foch zijn Ch. St., den Lt. Kolonel Weygand, uit met opdracht den geprojecteerden aanval te 18.00 te coördineeren.

2. *De lotgevallen van de 42e Div. (zie schets 6).*

Alvorens thans op bedoelden aanval verder in te gaan, meen ik goed te doen even met een enkel woord de redenen te vermelden, die er toe leidden, dat de 42e Div. zoo laat ter beschikking kwam, aangezien zulks een duidelijk licht werpt op den toestand bij het 9e Leger.

Zooals ik reeds vermeldde, moest deze Div. te 5.00 door het X L.K. worden afgelost. Door allerlei vertragingen begon deze aflossing echter eerst te 10.00 en was te 13.00 voltooid. Tijdens deze aflossing was de toestand bij de Mar. Div. zeer bedenkelijk geworden. Krachtig vielen de Duitschers aan en de hoogten nabij Mondement dreigden verloren te gaan, in welk geval de weg naar Sézanne voor den vijand zou open liggen. Weliswaar was een Brigade van de 17e Div. toegezegd, doch de groote vraag was of deze nog op tijd zou komen.

Op dat moment arriveerde aldaar de kapitein Réquin van den Staf van het 9e Leger, die juist bij de 42e Div. was geweest. Deze zag het critieke van de situatie in en nam onverwijld maatregelen. Oogenblikkelijk werden eenige bataljons en de geheele artillerie van de 42e Div. aange trokken en ter versterking van de Mar. Div. ingezet met als gevolg, dat de D. aanval werd afgeremd. Het is duidelijk, dat door dit intermezzo en de vertraagde aflossing de 42e Div., niet op het vastgestelde tijdstip te Pleurs aanwezig kon zijn.

3. *De aanval te 18.00 (zie schets 7).*

Het aanvalsplan was spoedig opgemaakt. Zeven Divn. zouden aan den aanval deelnemen.

De 42e Div. zou als stootgroep fungeeren en in de richting Euvy aanvallen. In aansluiting hiermede moesten het XI en IX L.K. eveneens voorwaarts gaan, t.w.:

XI L.K. met 60e Res. Div., 22, 18 en 21 Div. op het front Semoine—Gourgançon met als aanvaldoel Fère—Champenoise; en IX L.K. met 52e Res. Div. en 17 Div. met als aanvaldoel den kunstweg Fère—Champenoise—Bannes, N. van eerstgenoemde plaats.

Ter dekking van den rechtervleugel van het XI L.K. zou 9e Cav. Div. oprukken naar Mailly.

Aanvalsuur: tijdstip waarop 42 Div. aankomt.

Omtrent de resultaten van den aanval kan ik kort zijn.

De 42e Div. had inderdaad te 18.00 haar uitgangsstelling ingenomen, doch toen begon de schemering reeds in te vallen en kwam bovendien een mist opzetten. Niettemin werd de aanval ingezet en, zonder op vijand te stuiten, te 19.15 den weg Pleurs—Linthès bereikt. Aangezien het intusschen volslagen donker was geworden werd aldaar halt gehouden, daar het niet raadzaam werd geacht verder op te rukken.

Bij het XI L.K. waren de meeste bevelen niet meer tijdig ontvangen, met als gevolg, dat de aanval deels niet en deels te laat werd ingezet. Zoo bleven de 60e Res. Div. en de 18e Div. ter plaatse, hoewel uit verkenningen reeds te 14.00 bekend was, dat de vijand Mailly had ontruimd. De 22e Div. wist met 1 Brigade de hoogten Z. van Montépreux te bereiken, de 21e Div. slaagde er in Corroy te bezetten. Van den vijand was echter geen spoor te bekennen.

Van het IX L.K. vielen de beide Divn. aan, de 17e Div. echter eerst te 20.00. Deze Div. wist de Mont-Août te bezetten, zonder vijand te ontmoeten.

Ook de 9e Cav. Div. was niet in staat geweest veel te doen, aangezien de paarden totaal waren uitgeput. 's Avonds bevond het gros van de Div. zich nog O. en Z. van Herbisse e.o.

Ter verklaring van een en ander moge nog dienen, dat de C.-2e D. leger dien dag, in verband met de ernstige bedreiging van zijn rechtervleugel, te 14.00 zijn linkervleugel had opgedragen terug te gaan. Het 3e Leger moest zich hierbij aansluiten, zoodat ook hier de terugtocht in den avond werd bevolen.

In het door het Reichsarchiv uitgegeven boekwerk „Das Marnedrama 1914" wordt in dit verband de vraag opgeworpen, hoe de vooruitzichten voor het 9e Fr. Leger op

9 September zouden zijn geweest, indien in den namiddag de Duitsche troepen voor Champaubert niet genoodzaakt waren geweest den slag af te breken, doch den aanval verder hadden kunnen doorzetten.

Het antwoord op deze vraag is — en m.i. terecht — niet hoopvol.

Immers als eenige reserve had Generaal Foch nog beschikbaar de 42e Div., die echter eerst te 18.00 beschikbaar kwam. Het XI L.K. was dien middag in volle terugtocht, evenals de rechtervleugel van het IX L.K. Van deze korpsen was dus geen krachtige weerstand meer te verwachten geweest.

Daar tegenover stond een Duitsche overmacht met deels nog versche troepen (24 Res. Div. bijv. had nog slechts 1 dag gevochten), die zeer zeker met een goede kans op succes de Franschen tot over de Aube terug had kunnen werpen (afstand Maurienne—Aube is pl.m. 12 km.).

De kans op een doorbreking van het Fransche centrum is er dus ongetwijfeld geweest. Doch tevens spreekt hierdoor de groote verdienste van het optreden van Generaal Foch des te duidelijker. Immers door het tijdig samentrekken van het gros zijner krachten op den rechtervleugel (op 5 Sept. 3 divn., en 1 Cav. Div.; op 9 Sept. 7 divn. en 1 Cav. Div.) en den taaien weerstand, die geboden werd, wist hij de D. doorbrekingspoging juist zoolang af te remmen, dat deze niet *tijdig* meer voldoende resultaten kon opleveren om de moeilijke strategische situatie op den W. vleugel bij het 1e D. leger nog te redden.

4. *De toestand in den avond van 9 September (zie schets 7).*

Rechtervleugel.

Zooals we zoo juist zagen, was de toestand hier inderdaad veel gunstiger geworden. Bovendien was de 43e Div. van XXI L.K. van het 4e Leger Oost van Mailly aangekomen, waardoor de rechtervleugel van het 9e Leger gedeekt zou zijn.

Verder was achterwaarts de 6e Cav. Div. ontladen, die met de 9e Cav. Div. een Cav. Korps zouden vormen.

Linkervleugel.

Ook van hier waren thans de berichten gunstig. Voor het X L.K. was de vijand in volle terugtocht, waardoor tevens de toestand voor de Mar. Div. van IX L.K. was verbeterd.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat in de staf van het 9e Leger vreugde heerschte. ¹⁾

5. *Voornemens voor den volgenden dag.*

Op 10 September zou het geheele 9e Leger, alsmede het X L.K. van 4e Leger ²⁾ te 5.00 het offensief hernemen.

XI L.K. op het front Somesous—Lenharée, op den rechtervleugel gedekt door 60 Res. Div. en 9e Cav. Div.

42 Div. via Fère-Champenoise op het front Lenharée—Normée.

IX L.K. op het front Normée—Morains-le-Petit.

X L.K. in de algemeene richting Etoges—Bergères-les-Vertus.

Ook het 4e en 5e Leger zouden dien dag tot het offensief overgaan.

VI. 10 September, de dag der overwinning.

Over het verloop der operatie het volgende:

Op het geheele front van het 9e Leger werd de aanval ingezet, aanvankelijk met de noodige voorzichtigheid, aangezien over weinig gegevens van den vijand werd beschikt. Door het regenachtige weer hadden de luchtverkenningen niet veel resultaten opgeleverd.

Op den linkervleugel vorderde het X L.K. snel ten N.

¹⁾ Als bijzonderheid moge worden vermeld, dat de Lt. Kolonel Weygand op 5 Sept. gezworen had niet meer te zullen rooken voor de overwinning zou zijn behaald. Dien avond stak hij voor het eerst weer een sigaret op.

²⁾ Dit was door Gen. Foch ook voor 10 Sept. ter beschikking gevraagd.

van de moerassen, waardoor de verbindingen van het 2e en 3e D. leger werden bedreigd.

Op den rechtervleugel stiet men op achterhoeden, opgesteld achter de Somme, waardoor de vervolging niet zoo snel verliep als Generaal Foch wel wenschte.

Ook de vermoedheid van de troepen en het ongunstige weer maakten, dat van een krachtige en snelle vervolging geen sprake kon zijn.

De toestand in den avond van 10 September is aangegeven op *schets 8*.

VII. Slotbeschouwing.

Indien we thans een blik terugwerpen op den strijd van het 9e Leger in de periode van 5 tot 10 September, dan gaat onze bewondering in de eerste plaats uit naar de figuur van Generaal Foch. Dank zij zijn groote vasthoudendheid en koelbloedigheid heeft het 9e Leger onder zeer hachelijke omstandigheden stand weten te houden. En hieraan is ongetwijfeld voor een belangrijk deel het succes van den Marneslag te danken geweest.

Generaal Joffre heeft dit in zijn „Mémoires” als volgt uitgedrukt:si Foch avait cédé à Fère-Champenoise, mon plan se fût écroulé”.

Inderdaad mag men van geëllieerde zijde van geluk spreken, dat de Duitsche poging het centrum te doorbreken mede is gestrand op den onverzettelijken wil van Generaal Foch. Zijn belooning is het Grootkruis van het Legioen van Eer geweest.

De bovengeschetste episode toont weder op overtuigende wijze aan welke groote rol de *moreele* factor in den oorlog speelt. Een commandant, die op juiste wijze het moreel van zijn troepen weet hoog te houden, kan op beslissende momenten op prestaties rekenen, die ver boven de normale uitgaan.

Daarnaast treedt op duidelijke wijze aan het licht de groote beteekenis van *natuurlijke hindernissen*. Gedurende nagenoeg de geheele periode hebben de moerassen

van Saint-Gond hun stempel gedrukt op de operatie. Zoowel aan Fransche als aan Duitsche zijde is men er niet toe overgegaan belangrijke krachten door de moerassen in te zetten, doch heeft men volstaan met een afsluiting door geringe krachten en een verplaatsing van de hoofdactie ter weerszijden van de hindernis. Ook de verschillende riviertjes, zooals de Petit Morin, de Somme en de Maurienne zijn voor den verdediger een welkome bate gebleken en voor den aanvaller een niet te onderschatten nadeel.

En daar ons land rijk is aan natuurlijke hindernissen, waarvan vele van overeenkomstig en ook grooter formaat dan de vorengeschetste, kan zulks ons niet anders dan hoopvol stemmen.

SAMENSTELLING 9e FRANSCHÉ LEGER.

Commandant: Generaal Foch.

Chef van den Staf: Luitenant-Kolonel Weygand.

XI L.K. Commandant Generaal Dubois. Bestaande uit:
17 Div., Mar. Div. en 52 Res. Div.

XI L.K. Commandant Generaal Eydoux. Bestaande uit:
21 Div. en 22 Div.

42 Div. Commandant Generaal Grosetti.

60 Res. Div. Commandant Generaal Joppé.

*9 Cav. Div.*¹⁾ Commandant Generaal l'Espée.

Nadere versterking:

Op 7 September: 18 Div. Commandant Generaal Lefèvre.

Op 9 „ : X L.K. van 5e Leger.

Op 10 „ : 6 Cav. Div.

Samenstelling onderdeelen.

a. Legerkorpstroepen.

2 res. regimenten infanterie, elk à 2 bataljons.

1 regiment cavalerie.

4 afdeelingen veld-artillerie, elk à 3 batterijen.

1 pioniercompagnie.

b. Actieve divisie.

2 brigades infanterie, elk à 2 regimenten, elk à 3 bataljons.

1 eskadron cavalerie.

1 regiment veld-artillerie à 3 afdeelingen à 3 batterijen.

1 pioniercompagnie.

c. Reserve divisie.

2 brigades infanterie, elk à 3 regimenten, elk à 2 bataljons.

2 eskadrons cavalerie.

1 regiment artillerie à 3 afdeelingen à 3 batterijen.

3 pioniercompagnien.

d. Cav. divisie.

2 brigades dragonders, elk à 2 regimenten.

1 brigade kurassiers à 2 regimenten.

1 afdeeling wielrijders.

1 afdeeling artillerie à 2 batterijen.

1 pionierdetachement.

¹⁾ Trad op 6 September onder de bevelen van C.-9 Leger.

SAMENSTELLING DUITSCHE TROEPEN TEGEN- OVER FRONT 9e FRANSCH E L E G E R.

Op 6 September.

X L.K., bestaande uit: 19 en 20 Div. }
Garde, bestaande uit: 1 en 2 Garde Div. } van 2e Leger.
Van 3e D. leger Commandant Generaal von Hausen.
XII L.K. bestaande uit: 23¹⁾ en 32 Div. van 3e Leger.

Nadere versterking:

Op 7 September 23 Res. Div. van XII Res. L.K. (van
3e Leger).
 Op 8 ,, 14 Div. van VII L.K. (van 2e Leger).
 Op 9 ,, 24 Res. Div. van XII Res. L.K. (van
3e Leger).

Samenstelling onderdeelen.

a. Legerkorpstroepen.

1 afdeeling zware houwitsers à 4 batterijen.²⁾
 1 vliegtuigafdeeling.
 1 telefoonafdeeling.
 1 bruggentrein.
 1 zoeklichtafdeeling.

b. Actieve divisie.

2 brigades inf., elk à 2 regimenten, elk à 3 bataljons.
 1 half regiment huzaren.
 1 brigade veld-artillerie, à 2 regimenten, elk à 2 Afdn., elk
 à 3 batterijen.

c. Reserve divisie.

2 brigades inf., elk à 2 regimenten, elk à 3 bataljons.
 1 half regiment huzaren.
 1 regiment veld-artillerie à 3 afdeelingen à 3 batterijen.

¹⁾ Hiervan trad slechts een deel tegen het front 9e Leger op.

²⁾ Bij Res. L. K. $\frac{1}{2}$ afdeeling.

Vergelijking der wederzijdsche krachten.

Data	Franschen		Duitschers
	inf. divn.	cav. divn.	inf. divn.
6 Sept.	7	1	6
7 Sept.	8	1	7
8 Sept.	8	1	8
9 Sept.	10	1	9
10 Sept.	10	2	9

Gebezigde bronnen.

Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome I, 2 en 3e volume.

Colonel A. Grasset. Les Marais de Saint-Gond, 5—10 September 1914.

Idem. La 42e division à la Marne. (Revue des Deux Mondes 15 Sept. 1936).

Reichsarchiv. Der Weltkrieg 1914—1918. III en IV Deel.

Idem. Das Marnedrama 1914.

De Voorzitter:

Ik dank den heer Van Boven zeer voor zijne zoo belangrijke voordracht. Door zijne terreinstudie ter plaatse, en door de fraaie door hem gemaakte foto's en schetsen is hij er in geslaagd ons de door hem besproken, voor beide partijen zoo kritieke dragen, duidelijk voor den geest te brengen. Hij heeft ons doen zien tot welke schitterende daden zelfs zeer vermoeide troepen met verzwakt moreel in staat zijn indien zij onder eene bezielende leiding staan als die welke van den Generaal Foch uitging. Ik spreek zeker uit Uw aller naam als ik den Kapitein van Boven voor zijne voordracht hulde en dank breng. (Applaus).

Ik dank U voor Uwe aanwezigheid, Mijne Heeren, en sluit deze vergadering.

Bestuursverkiezing.

In de pauze werden de aftredende bestuursleden herkozen en werden tot nieuwe bestuursleden gekozen de Kolonel der Cavalerie H. F. M. Baron van Voorst tot Voorst en de Kapitein ter Zee C. E. L. Helfrich.

De Kolonel van Voorst tot Voorst heeft zijn benoeming aanvaard; aan den Kolonel Helfrich zal zulks gevraagd worden bij zijn aanstaanden terugkeer in Nederland.

De Voorzitter dankte de leden van het stembureau.

Mededeelingen van huishoudelijken aard.

FINANTIEEL VERSLAG OVER 1935/36.

1. Verslag over den toestand van de Vcreeniging:

a. Ledental.

Op 30 September 1935 bedroeg het aantal leden	1624
Sedert 1 Oct. 1935 tot 30 Sept. 1936 bijgekomen	67
	<hr/>
	1691
Sedert 1 Oct. 1935 tot 30 Sept. 1936 afgegaan	135
	<hr/>
	1556
Sedert 1 Oct. 1936 bijgekomen voor het nieuwe werkjaar 1936/37	14
	<hr/>
Voor 1936/37 bedraagt dus op 1 October 1936 het aantal leden	1570
Waarvan in Nederland (hieronder begrepen 60 leden uit Ned.-Indië met verlof)	1092
Voor Nederl.-Indië	478
	<hr/>
Totaal	1570

b. Geldmiddelen.

Op 1 October 1935 saldo bij den penningmeester	f 1.124.42
Bovendien	
Saldo in kas bij H.C. in Nederl.-Indië	f 545.83
Zoomede nog te innen contributies van leden in Nederl.-Indië en in Nederland	1447.15
	<hr/>
Totaal	f 1992.98
Nog te betalen aan drukkers over 1934/35	f 3.393.36
De ontvangsten bedroegen over 1935/36	- 9.036.50
	<hr/>
Totaal	f 10.160.92
De uitgaven bedroegen over 1935/36	- 9660.28
	<hr/>
Voordeelig saldo op 30 Sept. 1936	f 500.64

Bovendien:

Saldo in kas bij H.C. in Nederl.-Indië f 252.70

Nog te innen contributie over leden

in Nederland - 1100.00

Totaal . . . f 1352.70

Nog te betalen aan drukker over

1935/36 f 3712.50

FINANTIEEL VERSLAG OVER 1936/37.

1. Verslag over den toestand der Vereeniging:

a. Ledental.

Op 30 Sept. 1936 bedroeg het aantal leden 1556

Sedert 1 Oct. 1936 tot 30 Sept. 1937 bijgekomen 92

1648

Sedert 1 Oct. 1936 tot 30 Sept. 1937 afgegaan 130

Totaal . . . 1518

Sedert 1 Oct. 1937 bijgekomen voor het nieuwe werkjaar

1937/38 109

Op 1 Oct. 1937 bedroeg dus het aantal leden voor 1937/38 . . . 1627

Waarvan in Nederland op 1 Oct. 1937 1088

Waarvan uit Nederl.-Indië op 1 Oct. 1937 64

1152

Leden in Nederl.-Indië 475

Totaal . . . 1627

b. Geldmiddelen.

Op 1 October 1936 saldo bij den penningmeester . . . f 500.64

Bovendien:

Saldo in kas bij H.C. in Nederl.-Indië . . . f 252.70

Zomede nog te innen contributie van leden in

Nederl.-Indië en in Nederland - 1100.00

Totaal . . f 1352.70

Nog te betalen aan drukkers over

1935/36 f 3712.50

De ontvangsten bedroegen over

1936/37 f 9.677.87

Totaal . . . f 10.178.51

- 9.817.45

De uitgaven bedroegen over 1936/37

Voordeelig saldo op 30 Sept. 1937

f 361.06

Bovendien:

Saldo in kas bij H.C. in Ned.-Indië . . . f 232.36

Nog te innen contributie over leden

in Nederland - 810.00

Totaal . . . f 1042.36

Nog te betalen aan drukkers over

1936/37 f 3993.67

's-Gravenhage, 3 Dec. 1937

Aan het Bestuur v. d. Vereen. ter Beoefening
van de Krijgswetenschap.

De ondergeteekenden, *J. Kruls, D. A. v. Hilten* en *J. J. Pape*, verklaren de boeken en bescheiden over 1935—1936 en 1936—1937 van bovenvermelde Vereeniging te hebben nagezien en accoord bevonden.

Zij stellen Uwe Vereeniging voor den Secretaris-Penningmeester dank te zeggen voor zijn zorgvuldigen arbeid, en hem te dechargeeren voor het door hem gevoerde beheer.

De commissie ingevolge art. 27 van het Reglement.

(w.g.) J. KRULS.
D. VAN HILTEN.
J. J. PAPE.

II. NIEUWE LEDEN.

's-Gravenhage: C. J. IJ. van 't Woudt, 1e Lt. Vld Art., J. Albarda, 1e Lt. Art., Mr. R. W. de Ruyter v. Steveninck, Kap. Art. Bergen op Zoom: N. van Hoorn, 1e Lt. Veld-Art. Breda: J. H. van Zanten, cadet K.M.A. Eindhoven: A. G. M. Huyskes, res. 1e Lt. Inf. Rotterdam: H. D. Nijhuis, res. 1e Lt. Veld-Art.

Dienst

van

Z. K. H. Prins Bernhard der Nederlanden,

Prins van Lippe Biesterfeld.

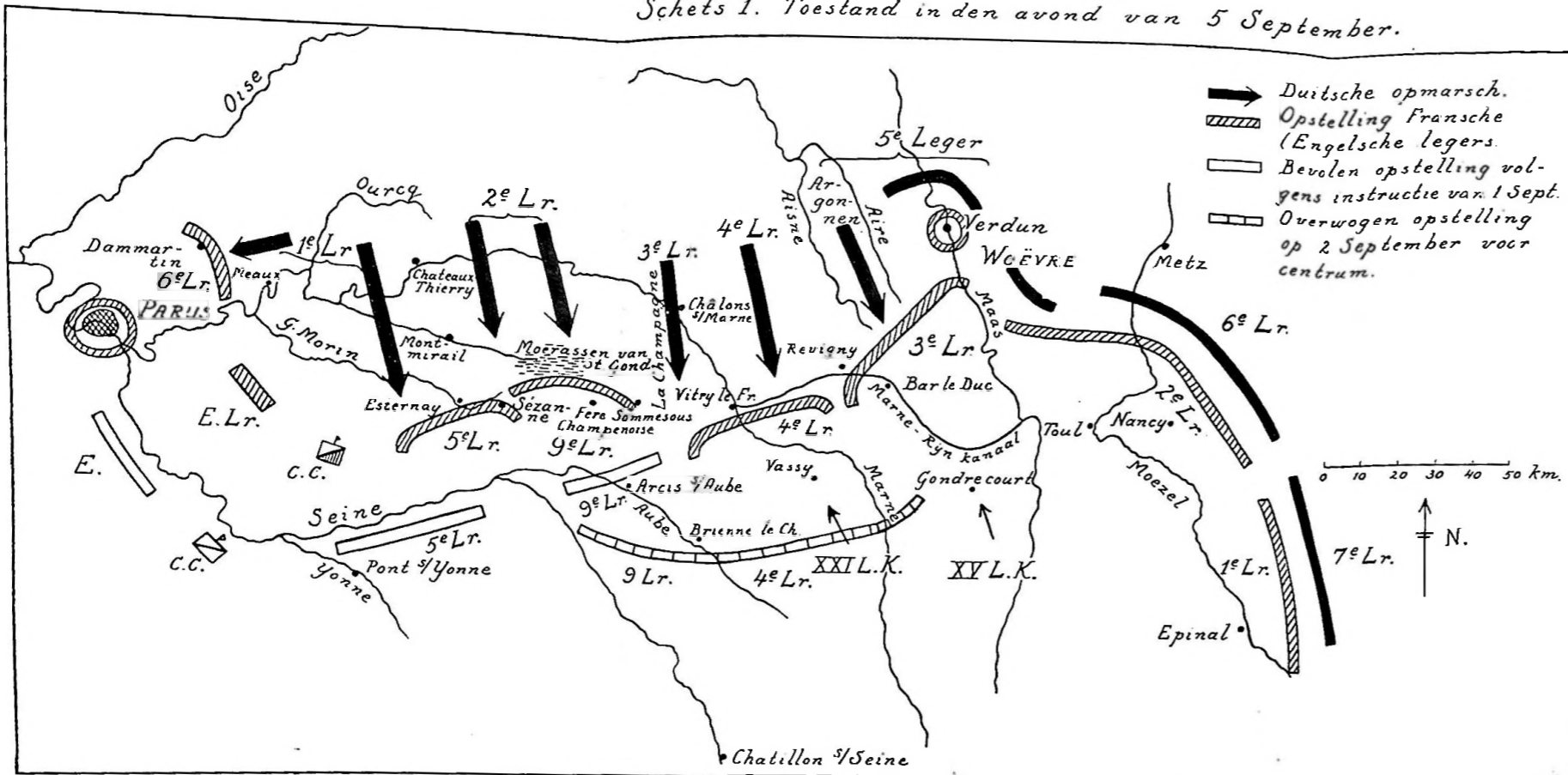
Amsterdam, 4 December 1937.

In opdracht van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden, Prins van Lippe Biesterfeld heb ik de eer Zijner Excellentie den luitenant-generaal b.d. C. A. Prins, Voorzitter Ver. Krijgswetenschap Zijnen dank over te brengen voor het gewaardeerd telegram met wenschen voor een spoedig herstel namens de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap.

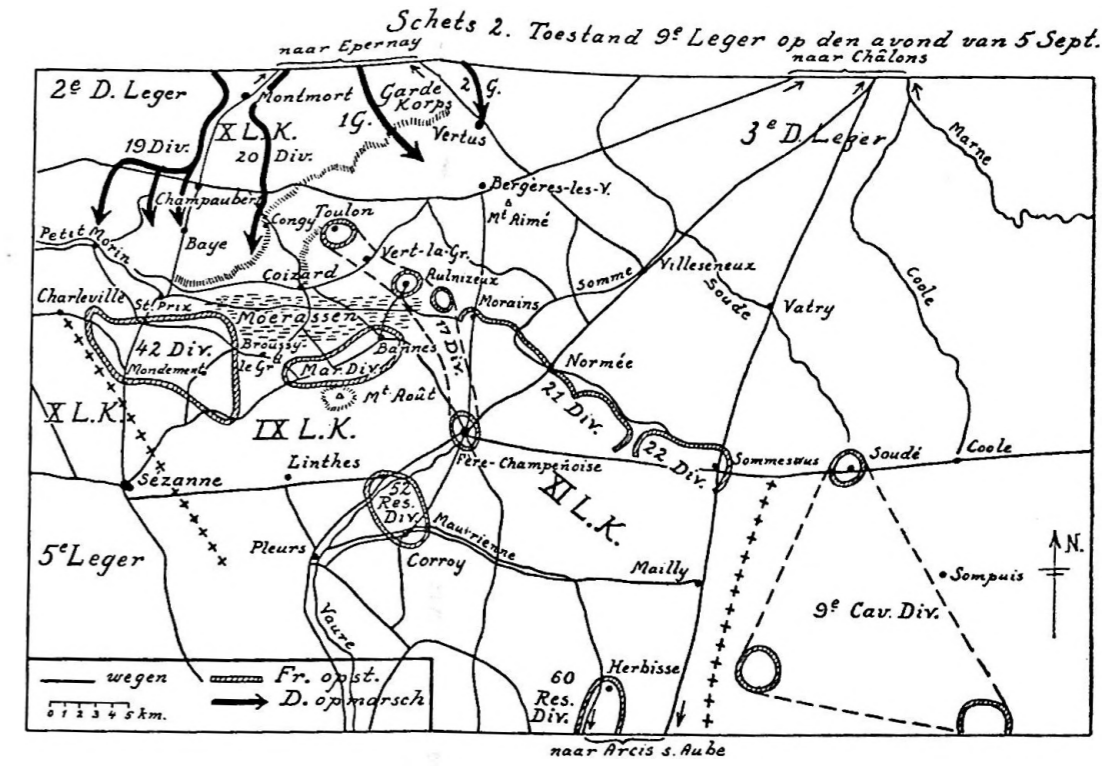
De Adjudant,

DE ROO VAN ALDERWERELT.

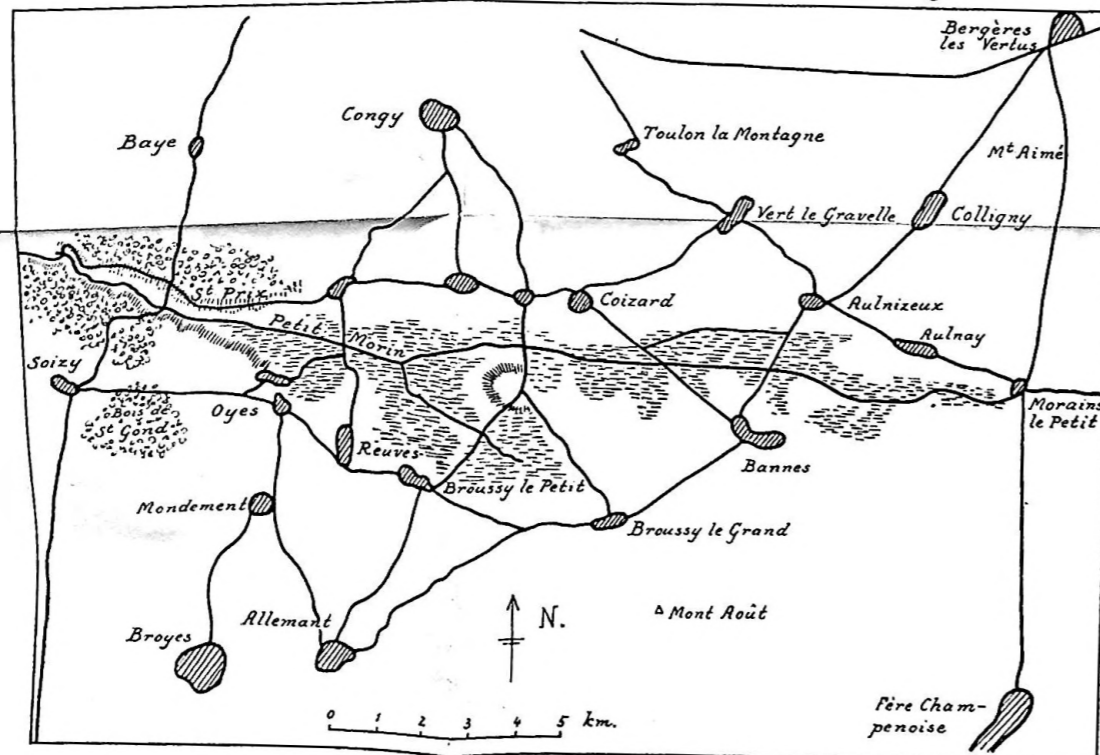
Schets 1. Toestand in den avond van 5 September.

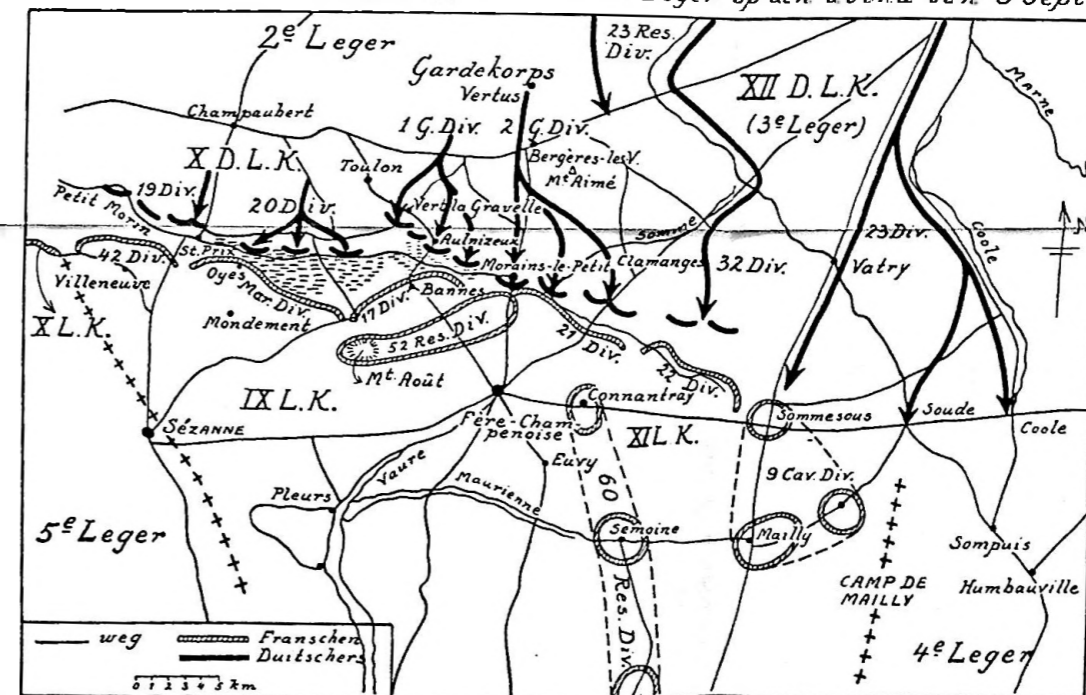
Schets 2. Toestand 9^e Leger op den avond van 5 Sept.

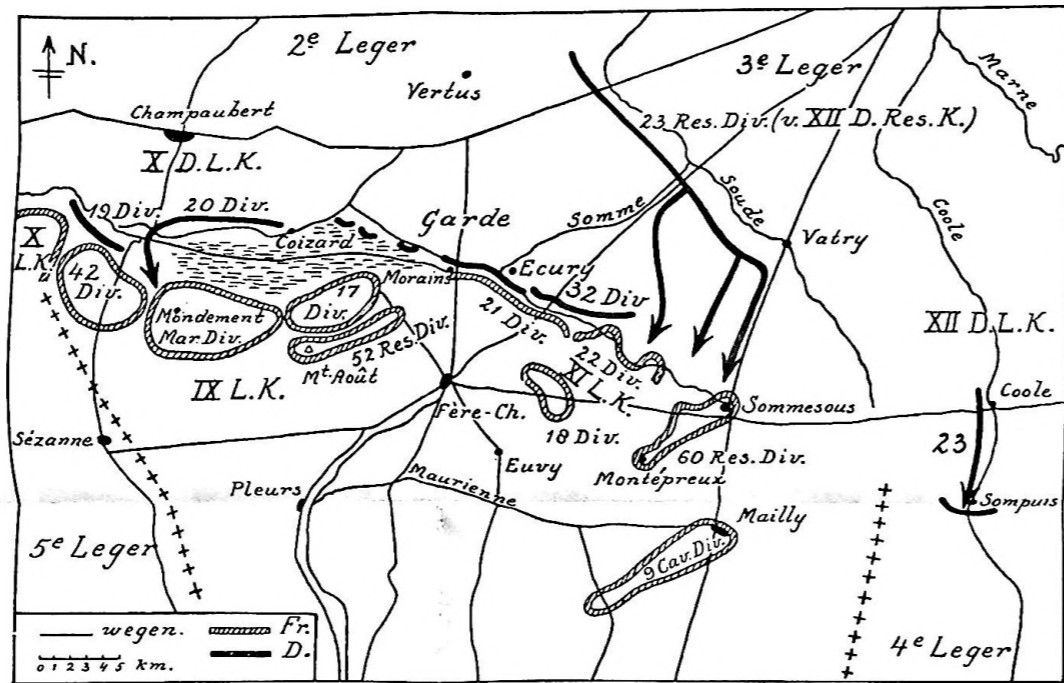
Schets 3. De moerassen van St. Gond.

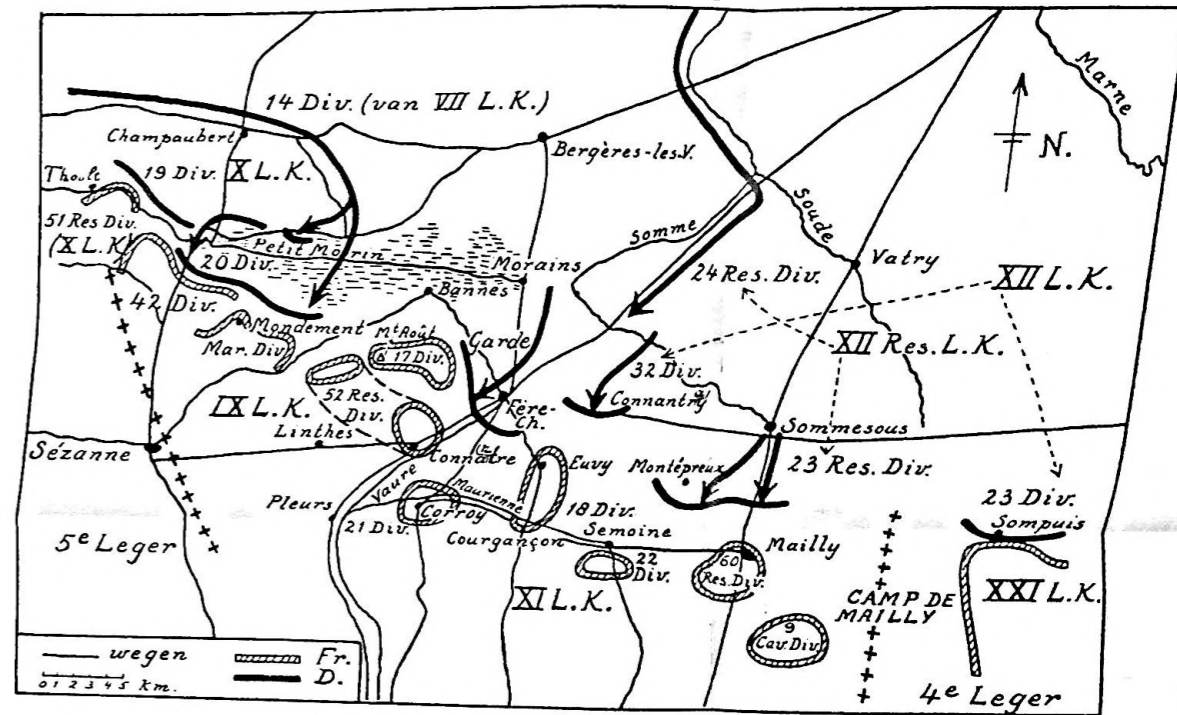
Schets 4. Toestand 9^e Leger op den avond van 6 Sept.

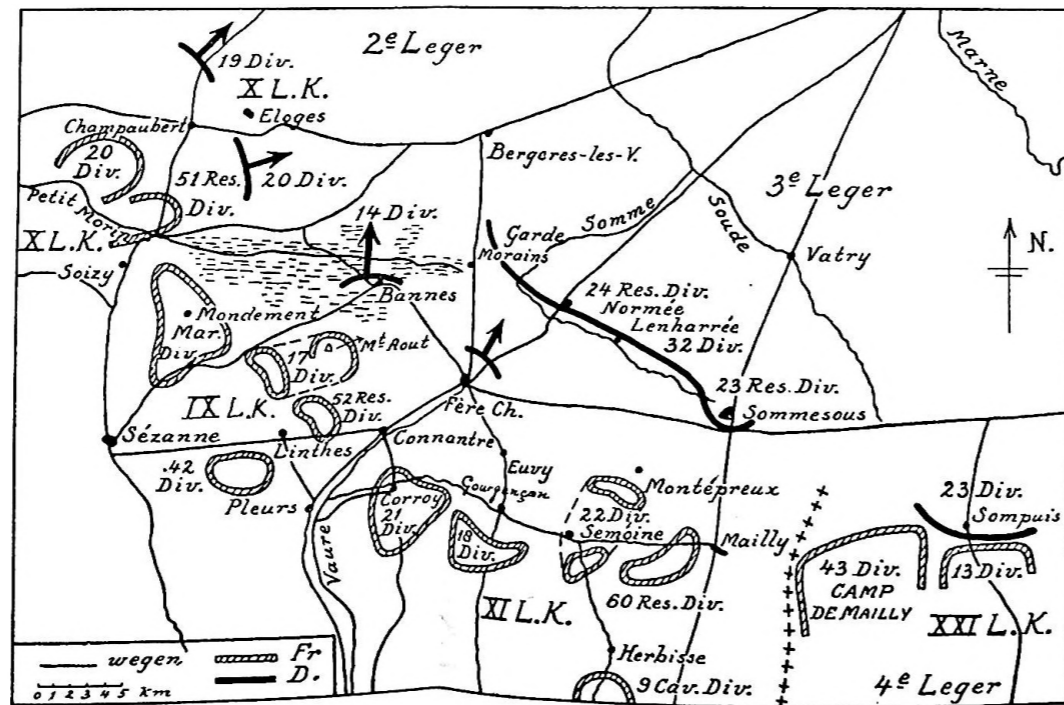
Schets 5. Toestand 9^e Leger in den avond van 7 Sept.

Schets 6 Toestand 9^e Leger in den avond van 8 Sept.

Schets 7. Toestand 9^e Leger in den avond van 9 Sept.

Schets 8. Toestand 9^e Leger in den avond van 10 Sept.

